

Janusz Lewandowski

Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych SGGW

Efektywność restrukturyzacji gospodarstw państwowych na przykładzie Ośrodka Hodowli Zarodowej Dębołęka

Przekształcenia własnościowe w rolnictwie zapoczątkowane w 1990 roku objęły także ośrodki państwowe zajmujące się hodowlą roślin i zwierząt.

Ustawa z października 1991 roku o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa i w ślad za nią powstanie Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa uczyniły właścicielem tych ośrodków Skarb Państwa, w imieniu którego działa AWRSP.

Proces przekształceń własnościowych objął około 3,8 mln ha gruntów wraz z mieniem ruchomym i nieruchomym i trwa nadal. Przekształcenia własnościowe przyjęły różne formy, wśród których znajdują się także spółki jednoosobowe Skarbu Państwa zajmujące się tworzeniem i upowszechnianiem postępu biologicznego zarówno w produkcji roślinnej, jak i zwierzęcej.

W 1996 roku w Oddziale Warszawskim AWRSP działało 66 spółek zajmujących się hodowlą zwierząt. Pokrywają one w zasadzie potrzeby naszej hodowli na rozplodniki, a także dostarczają cenny materiał żeński.

Tworzenie i upowszechnianie postępu biologicznego jest jednym z istotnych sposobów intensyfikacji rolnictwa. Każda intensyfikacja, również w zakresie postępu biologicznego, jest kosztowna. Duże nakłady finansowe na rozwój hodowli stymulują postęp genetyczny, a ich ograniczenie powoduje konieczność importu rozplodników. Niestety, w naszym kraju wydatki budżetowe na postęp biologiczny systematycznie maleją i od 1989 roku spadły z 0,46 do 0,18% ogólnych wydatków budżetowych w 1995 roku.

Celem opracowania jest próba oceny przekształceń organizacyjnych, prawnych i efektów produkcyjno-ekonomicznych d. Państwowego Ośrodka Hodowli Zarodowej Spółka z o.o. w Dębołęce. Trzyletni okres, jaki upłynął od przekształceń tej jednostki o znanych w kraju i za granicą wynikach w hodowli bydła i trzody, upoważnia do podjęcia próby oceny dokonanych zmian. POHZ w Dębołęce należał do ścisłej czołówki ośrodków, którego wyniki hodowlane prezentowane były na wielu krajowych i międzynarodowych pokazach, wystawach i aukcjach. W Ośrodku tym wiele młodych pokoleń hodowców zdobywało swoje pierwsze doświadczenia praktyczne.

Ogólna charakterystyka Ośrodka Hodowli Zarodowej Spółka z o.o. w Dębołęce

Powstanie w 1993 roku spółki jednoosobowej Skarbu Państwa zajmującej się hodowlą zwierząt, głównie bydła i trzody (OHZ) poprzedziło istnienie i działalność Państwowego Ośrodka Hodowli Zarodowej (POHZ) składającego się z zakładów: Dębołęka, Dąbrowa i Dąbrówka.

W lipcu 1992 roku POHZ Dębołęka na mocy ustawy z dnia 11.10. 1991 roku o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa został zlikwidowany, a majątek przedsiębiorstwa w całości przejęła AWRSP.

Powstały w czerwcu 1993 roku OHZ Spółka z o.o. Dębołęka przejął w postaci aportu grunty i tereny, budynki i budowle, ruchome środki trwałe, inwentarz żywy, a także gotówkę w kasie i bankach, zapasy magazynowe, produkcję roślinną w toku oraz inne składniki majątkowe na ogólną wartość 24 678 mld starych złotych.

Zasoby czynników produkcji

Ziemia

Ośrodek Hodowli Zarodowej Dębołęka składa się z trzech zakładów o ogólnej powierzchni 1071 ha położonych w woj. sieradzkim. Zakłady Dębołęka, Dąbrowa i Dąbrówka graniczą ze sobą polami i tworzą jeden zwarty kompleks. Istnieją między nimi więzy kooperacyjne w zakresie usług mechanizacyjnych, bazy paszowej i prac hodowlanych. Powierzchnię gospodarstw (zakładów) oraz jakość gruntów przedstawiają dane zawarte w tabeli 1.

Gleby Ośrodka zaliczyć można do dobrych. Prawie 50% gruntów ornych należy do klas od II do IVb, przy czym nieco ponad 31% przypada na klasy IVa i IVb. Podobne proporcje kształtują się w trwałych użytkach zielonych. Pola mają korzystne kształty ułatwiające prace mechanizacyjne i położone są wokół Ośrodka. Czynniki te ułatwiają mechanizację i nie stwarzają kłopotów organizacyjnych.

Praca

Czynnik pracy odgrywa decydującą rolę w działalności gospodarczej w rolnictwie, a szczególnie w hodowli zwierząt i roślin. Nie tylko od liczebności siły roboczej, co raczej od jej kwalifikacji zawodowych, stażu i doświadczenia, a także od wyposażenia w urządzenia techniczne zależą wyniki produkcyjne i ekonomiczne.

Tabela 1.

Powierzchnia gospodarstw (ha) wchodzących w skład OHZ Dębołęka

Wyszczególnienie	Dębołęka	Dąbrowa	Dąbrówka	OHZ
Powierzchnia ogólna	276,55	373,96	320,66	1 071,17
Powierzchnia UR	344,86	349,75	308,95	1 003,56
Powierzchnia GO	311,00	308,86	267,45	888,31
Wskaźnik bonitacji	1,08	0,96	0,82	0,92

Źródło: Program restrukturyzacji OHZ, 1992.

Zatrudnienie w Ośrodku przed przekształceniami i po ich wprowadzeniu obrazują liczby zawarte w tabeli 2.

Tabela 2.

Zatrudnienie i jego struktura w OHZ Dębołęka w latach 1991–95

Rok	Pracownicy na stanowiskach:		Razem	Osób 100 ha UR
	nierobotniczych	robotniczych		
1991	16	101	117	11,6
1992	15	95	110	10,9
1993	12	89	101	10,0
1994	13	83	96	9,6
1995	13	82	95	9,5

Źródło: Sprawozdania OHZ.

Analizując wskaźniki zatrudnienia w spółce łatwo dojść do wniosku, że są relatywnie wysokie w porównaniu do innych jednostek tego typu. Uwarunkowane jest to dużą pracochłonnością wielu procesów produkcyjnych, a przede wszystkim małym stopniem zmechanizowania prac bezpośrednio produkcyjnych związanych z chowem i obsługą inwentarza żywego.

Wprowadzeniu wyższego poziomu mechanizacji przeszkadzają stare, mało funkcjonalne budynki inwentarskie i pomocnicze (stodoły, paszarnie i inne).

Zmiany w zatrudnieniu mogłyby nastąpić tylko po gruntownej modernizacji budynków lub nawet wybudowaniu od nowa pomieszczeń dla inwentarza żywego.

Zasoby kapitałowe

Zasoby kapitałowe w postaci trwałych środków produkcji decydują o wynikach produkcji i organizacji przedsiębiorstwa. Przedsiębiorstwo do funkcjonowania potrzebuje odpowiedniej ilości i jakości środków produkcji dostosowanych do potrzeb i możliwości produkcyjnych.

Wartość majątku spółki (Ośrodka) przed restrukturyzacją i po trzech latach restrukturyzacji przedstawiają dane zawarte w tabeli 3.

Dane zamieszczone w tabeli 3 świadczą o dużym stopniu zużycia majątku trwałego Ośrodka. Najwyższy spadek wartości dotyczy budynków i budowli, jednak największym stopniem umorzenia charakteryzują się środki transportowe. Od 1994 roku mienie do Ośrodka zostało przeniesione według wartości netto z 1993 roku.

Tabela 3.

Majątek trwały (brutto i netto) oraz stopień umorzenia w OHZ Dębołęka w latach 1991–1995 (w mln starych zł)

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994	1995
Budynki i budowle					
wartość brutto	43 506	41 566	24 221	14 561	15 869
wartość netto	26 159	25 265	13 261	13 599	12 716
Maszyny i urządzenia					
wartość brutto	3 383	4 157	4 299	2 288	5 161
wartość netto	2 681	1 654	1 707	1 750	2 167
Środki transportowe					
wartość brutto	1 984	2 432	2 598	866	822
wartość netto	1 359	378	496	608	601
Stopień umorzenia					
Budynki i budowle	40,0	39,2	45,3	6,6	20,0
Maszyny i urządzenia	20,7	60,3	40,3	23,5	42,0
Środki transportowe	31,5	84,5	80,9	29,8	27,0

Źródło: Sprawozdania OHZ.

Analiza działalności gospodarczej

Produkcja roślinna

Zaliczona jest do produkcji pierwotnej w rolnictwie w stosunku do produkcji zwierzęcej. Wykorzystanie naturalnych właściwości roślin z uwzględnieniem warunków przyrodniczych, a także właściwa jej organizacja ma wpływ na wyniki ekonomiczne całej działalności rolniczej.

W tabeli 4 zaprezentowano powierzchnię i strukturę zasiewów oraz ich zmiany w analizowanym okresie.

Zaprezentowane w tabeli 4 dane świadczą o stabilizacji kierunków użytkowania gruntów Ośrodka. Wynika to z powiązań między działami produkcji – roślinna-zwierzęca – a także sprawdzonych w miejscowych warunkach i dobrze plonujących roślin towarowych. Nie bez znaczenia w tym względzie jest także dobrze opanowana technologia upraw podstawowych roślin zbożowych, rzepaku i kukurydzy na zielonkę.

Konsekwencją zasiewów, a także stosowanego nawożenia i pielęgnacji są uzyskiwane plony. Danych z tego zakresu dostarczają liczby w tabeli 5.

W dłuższym okresie plonowanie roślin okazuje się stabilne. Występujące różnice w niektórych latach spowodowane są głównie warunkami atmosferycznymi.

Istotnym czynnikiem wpływającym na plony roślin jest nawożenie. Zużycie nawozów mineralnych przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 4.

Powierzchnia i struktura zasiewów podstawowych gałęzi produkcji rolniczej w OHZ Dębotołka w latach 1991–1995

Wyszczególnienie	1991		1992		1993		1994		1995	
	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
Zboża										
razem	497,0	55,8	470,0	52,7	478,0	53,6	483,0	54,8	478,0	55,1
Rzepak	112,0	12,6	129,0	14,5	112,4	12,6	92,0	10,4	111,0	12,8
Łubin										
(ziarno)	10,0	1,1	78,0	8,8	78,0	8,9	75,0	8,5	70,0	8,1
Ziemniaki	19,0	2,2	23,0	2,6	31,5	3,5	53,0	6,0	23,0	2,7
Kukurydza	108,0	12,0	120,0	13,5	102,0	11,4	104,0	11,8	102,0	11,8
Buraki										
pastewne	15,0	1,7	11,0	1,2	11,0	1,2	11,0	1,3	11,0	1,4
Trawy										
nasienne	–	–	9,0	1,0	17,0	1,9	–	–	–	–
Pozostałe										
uprawy	130,0	14,6	51,0	5,7	61,1	6,9	73,0	7,2	72,0	8,0
Razem	891,0	100,0	891,0	100,0	891,0	100,0	881,0	100,0	867,0	100,0

Źródło: Dokumentacja OHZ.

Tabela 5.

Plony głównych roślin uprawnych (dt) w OHZ Dębotołka w latach 1991–1995

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994	1995
Pszenica ozima	58,4	43,8	46,6	38,2	54,5
Żyto	38,4	23,6	34,5	33,2	37,7
Jęczmień ozimy	54,0	39,8	42,3	45,2	53,5
Jęczmień jary	43,1	25,8	42,8	31,4	–
Rzepak	29,5	27,2	27,6	25,9	26,5
Ziemniaki	203	146	301	103	166
Kukurydza	513	297	320	175	500
Trawy nasienne	–	7,7	10,2	–	–
Użytki zielone (siano)	62,5	51,4	79,3	60,4	68,2

Źródło: Dokumentacja OHZ.

Tabela 6.

Zużycie nawozów mineralnych NPK i wapna CaO w kg czystego składnika/ha w OHZ Dębotołka

Wyszczególnienie	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95
N	128,7	97,3	13,0	118,2	120,2
P ₂ O ₅	90,1	32,3	11,1	35,3	38,0
K ₂ O	129,3	93,0	89,6	84,6	97,8
NPK	348,1	222,7	223,7	236,1	256,0
CaO	262,8	624,4	–	201,9	–

Źródło: Sprawozdania OHZ.

Mimo spadku poziomu nawożenia mineralnego o 25%, nie towarzyszyły temu odpowiednie spadki plonowania roślin. Wskazuje to na utrzymywanie gleby w dobrej kulturze i przestrzeganie podstawowych zasad agrotechnicznych.

Produkcja zwierzęca

W OHZ Dęboleka produkcja zwierzęca stanowi główny kierunek działalności. Obejmuje ona hodowlę zarodową bydła rasy holsztyńsko-fryzyjskiej oraz trzody chlewnej rasy polskiej białej zwisłouchej.

Obie gałęzie produkcji zwierzęcej objęte są oceną wartości użytkowej i hodowlanej, a całe stado krów i buhajów wpisane jest do ksiąg zarodowych.

W hodowli trzody chlewnej oceną użytkowości objęta jest chlewnia zarodowa w Dębolece, w którym to zakładzie całe stado podstawowe wpisane jest również do ksiąg zarodowych.

Stan i strukturę pogłowia zwierząt hodowlanych przedstawiono w tabeli 7.

Zarówno pogłowie, jak i obsada inwentarza żywego wyrażona w SD na 100 ha UR nie są wysokie. W przedsiębiorstwie nastawionym na hodowlę zwierząt

Tabela 7.

Stan i struktura stada bydła oraz stada trzody chlewnej w OHZ Dęboleka w latach 1991–1995

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994	1995
Bydło (szt.)					
Buhaje	3	2	2	2	2
Krowy	249	273	278	272	210
Jałówki	137	140	145	110	93
Cielęta	104	122	1114	123	118
Młode bydło opasowe	103	94	64	99	86
Opasy	66	69	120	128	115
Razem szt. efektywnych	662	700	723	734	684
Razem szt. dużych	462,5	484,5	521,7	534,0	480,2
SD/100 ha UR	46,1	48,4	52,1	53,3	48,0
Trzoda chlewna (szt.)					
Knury	13	12	12	12	10
Lochy	128	165	121	117	123
Warchlaki	306	425	268	410	365
Prosięta	265	474	473	412	437
Tuczniki	252	426	359	436	407
Razem szt. efektywnych	964	1502	1233	1387	1342
Razem szt. dużych	142,5	212,8	167,1	198,1	196,4
SD/100 ha UR	14,2	21,2	16,6	19,7	19,6
Struktura pogłowia w SD/100 ha %					
Bydło	76,4	69,2	75,8	72,6	71,0
Trzoda chlewna	23,6	30,8	24,2	27,1	29,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie sprawozdań OHZ.

wskaźniki te powinny być znacznie wyższe. Na przeszkodzie temu stoją warunki pomieszczeniowe dla zwierząt. W Ośrodku brakuje nowych obór i chlewni, a te, którymi Ośrodek dysponuje, uniemożliwiają wyższe stany pogłowia. Sytuacja pod tym względem może ulec zmianie tylko przy powiększeniu zasobów pomieszczeniowych o nowe stanowiska dla bydła i trzody. Niespełnienie tych warunków grozi wyłączeniem Ośrodka z hodowli zarodowej zwierząt.

Mimo złych warunków w budynkach dla zwierząt, ich wydajności jednostkowe należą do ścisłej czołówki krajowej. Przoduje pod tym względem bydło, którego krowy przewyższają średnią krajową wydajność mleka wszystkich spółek hodowlanych. Jest to zasługa doświadczonej załogi, dobrego żywienia, a także wysokiej jakości materiału hodowlanego.

Produkcja mleka od krowy w latach 1991–1995 kształtowała się na poziomie około 6200 l, a produkcja prosiąt od maciory około 18 sztuk rocznie.

Syntetyczna analiza działalności gospodarczej Ośrodka jaką przedstawiono dotychczas wskazuje, że zmiany organizacyjno-prawne nie wpłynęły istotnie na zmianę poziomu produktywności Ośrodka. Zarówno mierniki intensywności produkcji roślinnej, jak i produkcji zwierzęcej kształtują się praktycznie na zbliżonym poziomie przed zmianami i po zmianach organizacyjno-prawnych. Wnosić z tego można, że zmiana formuły Ośrodka na spółkę z o.o. nie wpłynęła ujemnie na podstawową działalność produkcyjną. Mimo pogarszających się warunków dla zwierząt, a także ograniczeń w zatrudnieniu przy ich obsłudze wydajności jednostkowe utrzymują się na wysokim poziomie. Nie oznacza to jednak, że Ośrodek nie musi dążyć do odnowy substancji majątkowej, głównie w budynkach i środkach transportowych. Wypracowany zysk spółki, nawet jeśli zostanie w całości przeznaczony na te cele, i tak bez wsparcia Agencji nie wystarczy do radykalnej poprawy sytuacji.

Analiza finansowo-ekonomiczna

Podstawowymi źródłami informacji dla analiz ekonomicznych są bilanse i rachunki wyników. Zagadnienia omawiane w tej części opracowania prezentowane będą wskaźnikowo, przyjmując rok wyjściowy 1991 za 100.

Analiza bilansu

Bilans przedsiębiorstwa odzwierciedla skutki decyzji i zdarzeń gospodarczych zaistniałych w analizowanym okresie. Dokonanie ocen tej sytuacji narzuca konieczność ustalenia relacji między elementami majątku przedsiębiorstwa a źródłami jego finansowania. Dynamiczna analiza bilansu pozwala ocenić kierunki zmian oraz strukturę poszczególnych elementów aktywów i pasywów.

Tabela 8.

Majątek i jego struktura w OHZ Dębówka w latach 1991–1995

Wyszczególnienie	Stan na dzień 31.12. (mld starych złotych)					Struktura w %				
	1991	1992	1993	1994	1995	1991	1992	1993	1994	1995
Majątek trwały	100	95,9	57,4	58,1	87,4	87,2	77,5	62,7	57,9	70,8
1. rzeczowe składniki majątku	100	95,5	–	–	86,9	87,0	77,1	–	–	70,3
2. wartości niematerialne i prawne	100	–	–	–	–	–	0,0	–	–	–
3. finansowe składniki majątku trwałego	100	382,0	324,5	324,5	324,5	0,2	0,4	0,7	0,6	0,5
Majątek obrotowy	100	187,9	232,1	287,1	244,9	12,8	22,5	37,3	42,1	29,2
1. zapasy	100	186,3	265,8	308,3	384,6	10,4	17,5	34,5	36,5	27,4
2. należności i roszczenia	100	261,7	101,6	169,9	79,5	1,7	4,7	2,2	3,3	1,2
3. środki pieniężne	100	40,5	62,7	263,5	76,9	0,7	0,3	0,6	2,3	0,6
Aktywa - razem	100	107,7	79,8	87,5	107,6	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kapitały własne	100	104,4	78,5	78,5	90,9	95,7	92,8	94,1	85,9	80,9
1. kapitały podstawowe	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
2. kapitały udziałowe	–	–	246,0	246,0	246,0	–	–	94,2	85,9	69,8
3. fundusze (założycielskie)	100	102,8	•	•	•	95,7	91,3	0,1	0	0,7
4. nierozliczony wynik finansowy	–	5,2	–	–	–	–	1,5	–	–	–
5. kapitał rezerwowy	–	–	–	–	39,6	–	–	–	–	10,4
Kredyty i pożyczki	100	90,9	–	453,4	581,4	1,3	1,3	–	6,9	7,2
1. długoterminowe	–	–	–	100,0	75,0	–	–	–	3,5	2,1
2. pozostałe	100	90,9	–	226,4	410,9	1,3	1,3	–	3,4	5,1
Zobowiązania	100	154,1	261,2	317,6	471,4	1,7	2,4	5,5	6,1	7,4
1. zobowiązania	100	161,5	390,4	467,4	787,4	1,0	1,5	4,9	5,3	7,2
2. fundusze specjalne	100	134,5	69,0	96,5	22,7	0,7	0,9	0,6	0,8	0,2
3. rozliczenia międzyokresowe	–	0,2	0,2	0,2	–	•	•	•	•	–
Rezerwy i inne pasywa	–	–	0,5	0,5	–	–	–	0,2	0,2	–
Wynik finansowy netto	100	315,7	0,5	61,6	385,7	1,2	3,6	0,2	0,9	4,5
Pasywa ogółem	100	107,7	79,8	87,5	107,5	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Sprawozdanie OHZ.

W analizowanych latach w Ośrodku nastąpiły istotne zmiany w strukturze majątkowej. Udział majątku trwałego w aktywach zmniejszył się do 1994 roku, a po zmianach wynikających z przeszacowania wartości środków trwałych w 1995 roku ponownie wzrósł.

W latach 1991-1995 zaznaczył się spadek kapitałów własnych z 95,7 do 80,9%. Jednocześnie nastąpił wzrost udziału kredytów i pożyczek w pasywach oraz zobowiązań. Wskazuje to na zmieniające się źródła pochodzenia i finansowania majątku Ośrodka.

Struktura kapitałowo-majątkowa w badanym okresie uległa istotnym zmianom. Relacja kapitał własny do majątku trwałego przyjęła w latach 1991-1994 tendencję wzrostową i zwiększyła się ze 109,8 do 148,3%, po czym w 1995 roku gwałtownie się obniżyła. Wskaźnik ten świadczy o dobrej sytuacji Ośrodka, gdyż kapitały własne oddane na długi okres do dyspozycji przedsiębiorstwa finansują majątek trwały w więcej niż 100%.

Tabela 9.

Wskaźniki wyposażenia gospodarstw OHZ Dębówka w latach 1991-1995

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994	1995
1) <u>majątek trwały</u> aktywa ogółem	87,2	77,5	62,7	57,9	70,8
2) <u>majątek obrotowy</u> aktywa ogółem	12,8	22,5	37,3	42,1	29,2
3) <u>zapasy ogółem</u> aktywa ogółem	10,4	17,5	34,5	36,5	27,4
4) <u>należności</u> aktywa ogółem	1,7	4,7	2,2	3,3	1,2
5) <u>środki pieniężne</u> aktywa ogółem	0,7	0,3	0,6	2,3	0,6

Źródło: Obliczenia własne.

Tabela 10.

Wskaźniki wyposażenia w kapitały własne oraz obciążenia źródeł finansowania w OHZ Dębówka w latach 1991-1995

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994	1995
1) <u>kapitał własny</u> pasywa ogółem	95,7	92,8	94,1	85,9	80,9
2) <u>kredyty i pożyczki</u> pasywa ogółem	1,3	1,3	—	6,9	7,2
3) <u>zobowiązania ogółem</u> pasywa ogółem	1,7	2,4	5,5	6,1	7,4

Źródło: Obliczenia własne.

Tabela 11.

Wskaźniki pokrycia majątku przez kapitały (w %) w OHZ Dębolańka w latach 1991–1995

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994	1995
1) $\frac{\text{kapitał własny}}{\text{majątek trwały}}$	109,8	119,6	150,0	148,3	114,2
2) $\frac{\text{kapitał stały}}{\text{majątek trwały}}$	109,8	119,6	150,0	150,0	129,0
3) $\frac{\text{kapitał obrotowy}}{\text{aktywa ogółem}}$	8,5	15,2	31,4	31,4	10,1
4) $\frac{\text{kapitał obrotowy}}{\text{majątek obrotowy}}$	66,7	67,9	84,1	74,7	34,6

Źródło: Obliczenia własne.

Inaczej sytuacja przedstawiała się w 1995 roku. Udział środków obcych – kredytów i pożyczek, a także zobowiązań – wzrósł, co zaważyło na obniżeniu wskaźnika finansowania kapitałem własnym majątku trwałego.

Przeprowadzona ocena sytuacji majątkowo-finansowej OHZ Dębolańka tylko w ogólny sposób obrazuje zmiany w źródłach finansowania jej majątku. Z punktu widzenia potrzeb decyzyjnych musi być ona rozszerzona o szereg wskaźników dotyczących płynności, zadłużenia, efektywności zaangażowanych kapitałów itp. Zagadnienia te prezentowane są za pomocą czterech wskaźników:

- płynności finansowej,
- zadłużenia,
- rentowności,
- dotacji.

Wskaźniki zadłużenia stanowią podstawę do prognoz długoterminowych firmy, natomiast pozostałe dostarczają informacji na temat bieżącej, krótkoterminowej działalności.

Płynność finansowa

Przedstawia ona zdolność firmy do wywiązywania się z krótkoterminowych zobowiązań, czyli spłat kredytów i wymagalnych innych zobowiązań.

Do oceny płynności finansowej zastosowano wskaźnik bieżącej płynności oraz wskaźnik szybki płynności.

Z danych zawartych w tabeli 12 wynika, że wskaźniki bieżącej płynności finansowej są wielokrotnie wyższe aniżeli powszechnie przyjmuje się jako wzorcowe dla przedsiębiorstw produkcyjnych. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, że przedsiębiorstwa rolnicze, a szczególnie ukierunkowane na produkcję zwierzęcą, w znacznym stopniu przetwarzają własne surowce rolnicze (np. zboża) na produkty stanowiące podstawę chowu. Stan aktywów bieżących jest w tego typu jednostkach gospodarczych stosunkowo wysoki, co wpływa na wysoki poziom wskaźnika płyn-

Tabela 12.

Wskaźniki oceny płynności finansowej i sprawności gospodarowania OHZ Dębówka w latach 1991–1995

Wskaźniki	1991	1992	1993	1994	1995
Bieżącej płynności	12,95	15,07	7,69	7,96	8,06
Szybki płynności	2,50	3,00	0,57	1,06	1,15
Obrotu zapasami	1,90	0,70	1,23	1,94	1,96
Rotacji należności	11,70	3,35	9,20	24,70	20,50

Źródło: Obliczenia własne.

ności bieżącej. Wysoki stan zapasów potwierdza niski poziom obrotu nimi. Rotacja zapasów nie przekracza dwóch cykli w roku.

Poziom wskaźnika szybkiego płynności finansowej w ostatnich dwóch latach wskazuje, że Ośrodek prowadzi racjonalną politykę w zakresie zarządzania gotówką.

Zadłużenie

Aby uzyskać kredyt bądź pożyczkę długoterminową, przedsiębiorstwo musi przede wszystkim posiadać płynność finansową w stosunku do kredytów krótkoterminowych. Z punktu widzenia kredytodawcy istotny jest również poziom zadłużenia. Poziom zadłużenia przedstawiają wskaźniki zamieszczone w tabeli 13.

Tabela 13.

Wskaźniki zadłużenia OHZ Dębówka w latach 1991–1995

Wskaźniki	1991	1992	1993	1994	1995
Ogólnego zadłużenia	1,7	2,4	5,5	13,0	15,6
Zadłużenia kapitału własnego	3,0	3,8	5,9	15,2	16,4
Pokrycia zobowiązań nadwyżek finansowych	152,5	207,3	52,5	43,9	63,5

Źródło: Obliczenia własne.

W analizowanym okresie nastąpił wzrost zadłużenia ogólnego w stosunku do posiadanego majątku z 1,7% do 15,6%. Wzrastał również poziom zobowiązań w stosunku do kapitału własnego (od 3,0% do 16,4%). Wygospodarowana nadwyżka finansowa trwale występująca w Ośrodku w coraz mniejszym stopniu pokrywała istniejące zobowiązania. Wskaźnik pokrycia zobowiązań nadwyżką finansową wykazuje tendencję malejącą – z ponad 200% w 1992 roku ukształtował się on na poziomie około 50–60% w ostatnich 3 latach.

Rentowność (zyskowość)

Wskaźniki rentowności są podstawowymi miernikami informującymi o szybkości zwrotu zaangażowanego kapitału. Najpowszechniej stosowane wskaźniki do oceny rentowności w OHZ Dębówka zawiera tabela 14.

Tabela 14.

Wskaźniki rentowności OHZ Dębota w latach 1991–1995

Wskaźniki	1991	1992	1993	1994	1995
Wskaźnik rentowności:					
sprzedaży netto	7,40	37,52	0,58	1,33	1,45
majątku	1,24	3,63	0,21	0,87	1,15
kapitału własnego	1,29	3,91	0,22	1,02	1,13

Źródło: Obliczenia własne.

W analizowanym okresie rentowność Ośrodka była odzwierciedleniem tendencji charakterystycznych w całej gospodarce. Ze względu na wysoki poziom inflacji i wahania cen w latach 1990–1992 podstawą oceny poziomu rentowności sprzedaży i majątku mogą być w zasadzie ostatnie lata, które wskazują na niewysoką rentowność.

Dotacje

Ośrodki zajmujące się hodowlą zwierząt, podobnie jak ośrodki hodowli roślin, korzystają z dotacji budżetowej. Oznacza to, że postęp biologiczny jest przynajmniej w części dotowany przez państwo.

Chociaż poziom dotacji w wielkościach bezwzględnych rośnie, to jednak jej wartość realna spada. Od 1989 roku, kiedy to wydatki na postęp biologiczny wynosiły we wszystkich spółkach hodowli roślin i zwierząt 0,46% wydatków budżetowych ogółem, wskaźnik ten w latach dziewięćdziesiątych obniżył się o połowę. W wartościach bezwzględnych wydatki na postęp biologiczny wzrosły w 1995 roku 1,8 razy w stosunku do 1989 roku, ale w tym samym czasie ceny towarów i usług niekonsumpcyjnych wzrosły 3,0-krotnie.

Wszystko to oznacza, że nośniki postępu biologicznego, takie dla przykładu jak chociażby kwalifikowany materiał siewny, inseminacja zwierząt, są coraz droższe i zainteresowanie nimi słabnie. Sytuacja taka w dłuższym czasie może doprowadzić do spadku wydajności i pogorszenia jakości materiału użytkowego. Wydaje się zatem konieczne dotowanie postępu biologicznego przy jednoczesnym uświadomieniu, że w coraz większym stopniu koszty tego postępu będą ponosili producenci, a państwo sukcesywnie będzie się z dotowania wycofywało.

Tabela 15.

Poziom dotacji do hodowli zwierząt w OHZ Dębota za lata 1991–1995

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994	1995
dotacje razem (mln zł)	128	94,6	137	166	244
dotacja w %	2,6	4,4	1,4	0,88	0,90
przychody razem					
dotacja/1 ha UR (tys. zł)	100%	74,0	107,0	130,0	191,3

Źródło: Obliczenia własne.

W analizowanym Ośrodku Hodowli Zarodowej w Dębołęce omawiane wskaźniki wykazują podobny przebieg. Ogólny poziom dotacji wzrasta, ale w kosztach przedsiębiorstwa praktycznie pozostaje na tym samym poziomie. Oznacza to, że koszty postępu biologicznego także wykazują wzrost, a poziom dotacji w ostatnich latach pozostaje praktycznie na niezmiennym poziomie.

Podsumowanie

Przekształcenia własnościowe w rolnictwie, mimo że trwają dopiero sześć lat, doczekały się stosunkowo bogatej literatury. Wiele ośrodków naukowych, wspólnie z partnerami zagranicznymi, organizowało seminaria i konferencje naukowe. Wiele też zespołów badawczych włączyło się czynnie w prace tych przekształceń stając się uznanymi ekspertami. Wykonane i opublikowane prace mają głównie charakter makroekonomicznych badań, obejmują dużą zbiorowość gospodarstw państwowych z makroregionów bądź województw, w których udział tych gospodarstw był znaczący. Spotyka się także opracowania przyczynkowe, które chociaż obejmują niewielką liczbę obiektów, to jednak dostarczają szczegółowych informacji o wewnętrznych przeobrażeniach jednoosobowych spółek Skarbu Państwa.

Prezentowane opracowanie wykonane na przykładzie OHZ Dębołęka jest przykładem śledzenia zmian, jakie nastąpiły po trzyletnim funkcjonowaniu Ośrodka, który uzyskał status spółki prawa handlowego i w którym funkcje właścicielskie w imieniu Skarbu Państwa pełni AWRSP.

Rozmiary niniejszego opracowania narzucały koncentrację uwagi na próbie oceny efektywności restrukturyzowanego Ośrodka. Zadania tego dokonano poprzez analizę działalności gospodarczej i analizę finansowo-ekonomiczną obejmującą lata od 1991 do 1995.

Przeprowadzone badania upoważniają do wyciągnięcia kilku wniosków o charakterze ogólnym.

1. Przekształcenia własnościowe w OHZ Dębołęka nie wprowadziły istotnych zmian w organizacji i ekonomice Ośrodka. Po utworzeniu spółki z o.o. kierunki działalności jak i rozmiary produkcji praktycznie nie uległy zmianie.

2. W analizowanym okresie da się wyraźnie dostrzec działania Zarządu zmierzające do ograniczenia kosztów do poziomu niezbędnego minimum oraz do poprawy efektywności procesów produkcyjnych. Znajduje to swój wyraz m.in. w ograniczaniu zatrudnienia czy też modernizacji trwałej substancji majątkowej (budynki, maszyny).

3. W strukturze majątku dominuje majątek trwały, na który składają się głównie budynki inwentarskie i składowe. Pociąga to za sobą wysokie koszty amortyzacji i powoduje utrudnienia w zarządzaniu przedsiębiorstwem, szczególnie w zakresie elastyczności w poszukiwaniu nowych kierunków działalności.

4. Aby Ośrodek mógł pełnić swoje zadania, potrzebuje finansowego wsparcia Agencji, która poprzez poręczenie może ułatwić otrzymanie na korzystnych warunkach kredytów inwestycyjnych. W przeciwnym razie dalszy postęp hodowlany w produkcji zwierzęcej będzie zagrożony.

5. Widoczną prawidłowością w źródłach finansowania staje się zmniejszenie udziału kapitałów własnych przy wzroście udziału zobowiązań, kredytów i pożyczek. Nie jest to sytuacja niebezpieczna w krótszym okresie pod warunkiem jednak, że Ośrodek zachowa płynność finansową i poprawie ulegną wskaźniki rentowności.

6. Z dotychczasowej analizy działalności gospodarczej i wyników finansowo-ekonomicznych Ośrodka można wnosić, że przekształcenia własnościowe w przedsiębiorstwie tego typu nie wpłynęły na zmianę „kondycji” spółki. Zmieniły się warunki gospodarowania, które wymusiły prooszczędnościowe działania.

Literatura

- DZUN W., 1993: Dostosowywanie się państwowych gospodarstw rolnych do warunków gospodarki rynkowej. *Wiś i Rolnictwo* nr 2.
- GUZEWICZ W., 1994: *Wyniki produkcyjno-ekonomiczne i sytuacja finansowa gospodarstw powstałych w oparciu o mienie po byłych PGR*. IERiGŻ.
- REKLEWSKI Z., 1996: Sprostać konkurencji. *Nowe Życie Gospodarcze* nr 40.
- RUNOWSKI H., 1994: Prognoza sytuacji ekonomicznej i finansowej spółek agencji hodowli roślin i zwierząt. [w:] *Problemy zarządzania restrukturyzowanymi przedsiębiorstwami rolnymi w Polsce*. ART Bydgoszcz.
- RUNOWSKI H., WICKIL., 1995: Problemy tworzenia i upowszechnianie postępu biologicznego w rolnictwie w warunkach gospodarki rynkowej. [w:] *Mechanizmy i infrastruktura rynku rolnego*, cz. II. Wyd. JADRAN.
- ZGLIŃSKI W., 1995: Przekształcenia Państwowych Gospodarstw Rolnych i ich wpływ na wieś i rolnictwo. *Wiś i Rolnictwo* nr 1.
- ZIĘTARA W., 1994: Przekształcenia w rolnictwie. *Życie Gospodarcze* nr 18.
- ZIĘTARA W., 1994: Aktualne problemy przekształceń własnościowych w rolnictwie w Polsce. [w:] *Mechanizmy i infrastruktura rynku rolnego*, cz. I. Wyd. JADRAN.

Efficiency of State Agricultural Enterprises Restructuring – Case of Nucleus Breeding Station in Dębówka

Abstract

The study contains analysis of changes in factors of production as well as output and economic results of enterprise carrying out animal husbandry. This enterprise was taken over by the State Treasury Agricultural Property Agency and after ownership transformation has been operating for 4 years.

The presented changes prove positive influence of restructurisation of this enterprise on the results of its activities.